

Олександр Гаврилюк

кандидат юридичних наук,
науковий консультант відділу забезпечення роботи
секретаря та суддів судової палати
управління забезпечення роботи судової палати
для розгляду справ про банкрутство
секретаріату Касаційного господарського суду
апарату Верховного Суду
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6925-7793>
GAA8791@gmail.com

УДК 342.565+341.6

НЕВИЗНАНИЙ ФАКТОР ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ – СТАНДАРТ ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Єдність і сталість судової практики в сучасній науці та практиці правозастосування традиційно розглядаються у контексті завдань Верховного Суду, визначених ст. 36 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальними законами відповідно до форми судочинства. Однак такому фактору єдності судової практики, як стандарт тлумачення нормативно-правових актів, недостатньо приділено уваги, що залишає передумови непередбачуваності права.

Метою статті є пошук можливостей упорядкування такого невизнаного законодавцем фактору єдності судової практики, як тлумачення норм права, адже межі дискреції суду при здійсненні правосуддя залежать саме від меж тлумачення нормативно-правових актів.

У статті запропоновано переосмислити класичне розуміння поділу влади та його наповнення сучасним контекстом.

Доведено необхідність упорядкування судового правотлумачення за допомогою ухвалення Радою Європи відповідного міжнародного акта – висновку Консультативної ради європейських суддів.

За основу стандарту правотлумачення (правосуддя) запропоновано використувати шість елементів тлумачення: 1) текст; 2) історія цього тексту; 3) традиції (як цей текст використовувався раніше); 4) прецедент (усталена судова практика); 5) мета положення; 6) наслідки тлумачення.

Доведено, що регламентація правотлумачення необхідна з огляду на досягнення більшої синхронізації судової практики як між Верховним Судом та Європейським судом з прав людини, так і між касаційними судами у складі Верховного Суду.

Запропоновано подальші дослідження щодо співвідношення основних традиційних підходів тлумачення нормативно-правових актів із запропонованим стандартом тлумачення в контексті досягнення правової визначеності та передбачуваності права.

Ключові слова: тлумачення; стандарт правотлумачення; єдність судової практики; поділ влади.

Єдність і сталість судової практики в сучасній науці та практиці правозастосування традиційно розглядаються у контексті завдань Верховного Суду, визначених ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹ та процесуальними законами відповідно до форми судочинства.

Слід відзначити, що статтями 302–303 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)², статтями 403–404 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)³, статтями 346–347 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України)⁴, статтями 434¹–434² Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)⁵ регламентовано порядок досягнення єдності та сталості судової практики, залежно від складності питань правозастосування, справа може розглядатися різним складом Верховного Суду: судова колегія – судова палата – об'єднана палата касаційного суду – Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС). Натомість процесуальне законодавство України не містить порядку тлумачення нормативно-правових актів, із приводу яких виникли такі питання.

У теорії права та практиці правозастосування трапляються такі найпоширеніші способи правотлумачення: 1) граматичне; 2) системне (систематичне); 3) телеологічне (цільове); 4) історичне; 5) функціональне; 6) логічне; 7) спеціально-юридичне⁶.

Серед учених дотепер не вироблено єдиного, усталеного підходу до визначення конкретних прийомів і правил з'ясування норм права та їх об'єднання у способи тлумачення⁷. Ба більше, деякі критики сучасного правосуддя навіть порівнюють його з правосвященством.

Відсутність стандарту правотлумачення – уніфікованого підходу до прийомів (підходів) і правил тлумачення на теоретичному рівні та відсутність законодавчого регулювання цього питання ускладнює виконання своєї функції Верховним Судом – забезпечення єдності та сталості судової практики, а також залишає передумови непередбачуваності права.

Правову визначеність у судовій практиці Верховного Суду досліджували, зокрема: Я. Берназюк, С. Жуков, П. Пригуза, Б. Поляков, І. Вечір'юк. Питанням єдності та сталості судової практики Верховного Суду

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

² Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

³ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁶ В Горбатюк, 'Багатоаспектна процедура тлумачення правових норм' [2016] 1 (16) Інформація і право 81.

⁷ В Антошкіна, 'Способи тлумачення в цивільному праві та їх роль в правозастосовній практиці' (2015) 3 Часопис Київського університету права 111.

в контексті сучасних процесуальних інструментів присвячено дослідження В. Погребняка.

Теоретичною основою цього дослідження щодо тлумачення норм права є праці таких відомих учених, як Ю. Власов, М. Волпенко, А. Заєць, М. Онищук, П. Рабінович, Ю. Тодика. С. Опотяк досліджувала юридичну природу та підходи до тлумачення правових норм; проблемі методології юридичного тлумачення приділено увагу в дослідженні М. Козюбри; юридичну техніку тлумачення норм права досліджував І. Шутак; термінологічній невизначеності категорії “тлумачення” в аспекті розкриття змісту об’єктивного права присвячено дослідження І. Сердюк; доктринальне тлумачення у судовій практиці досліджував С. Палешник; О. Легка приділила увагу динамічному юридичному тлумаченню у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); С. Прийма – способам тлумачення норм права; С. Мельничук досліджував співвідношення офіційного тлумачення та інтерпретаційної правотворчості у теорії та практиці.

Натомість недостатньо приділено уваги прикладному дослідженню цієї проблематики, пошуку універсального правила, елементів правотлумачення у національному правосудді та напрацюванню стандарту судового тлумачення права.

Метою дослідження є пошук можливостей упорядкування такого невизнаного законодавцем фактору єдності судової практики, як тлумачення норм права, адже межі дискреції суду при здійсненні правосуддя залежать саме від меж тлумачення нормативно-правових актів.

У сучасній науці та практиці правозастосування застосування практики ЄСПЛ прийнято розглядати в контексті релевантності його застосування.

Для цілей цього дослідження розглянемо правозастосування з погляду єдності судової практики як між ЄСПЛ і Верховним Судом, так і між касаційними судами у складі Верховного Суду. Спільним знаменником у такій вертикально-горизонтальній структурі правозастосування є однакові підходи до тлумачення права, набір однакового, стандартного інструментарію для вирішення справ будь-якої складності.

Ідея унормування тлумачення норм права втілена в різних країнах в окремих нормативно-правових актах. Так, у 1969 р. Правова комісія Англії та Уельсу разом із Шотландською правовою комісією рекомендували прийняття цільового підходу до тлумачення законів. Відповідно до Закону про Європейські спільноти (1972 р.) суди повинні прийняти цільовий підхід для тлумачення законів, які приводять до виконання права Європейські спільноти⁸.

⁸ С. Опотяк, ‘Про тенденцію телеологічного (цільового) тлумачення’ (2012) 11 Бюлетень Міністерства юстиції України 103, 104.

У статті 1 Цивільного укладення Швейцарської конфедерації встановлено:

Закон застосовується до всіх тих правових питань, які знаходять своє визначення у його букві й тлумаченні. (У випадку відсутності відповідної норми в законі суддя вирішує спір на основі звичаєвого права, а за відсутності останнього за тим правилом, яке він установив би як законодавець.) При цьому він дотримується визнаної науки і традиції⁹.

З наведених нижче причин ми не погоджуємося з думкою деяких науковців, які вважають, що юридична формалізація способів тлумачення-з'ясування обмежуватиме суб'єктивізм інтерпретатора, і що тлумачення неможливо формалізувати¹⁰. За словами Б. Малишева, теорія Г. Гадамера доводить, що правильного тлумачення окремо взятого тексту не існує, оскільки кожний інтерпретатор спирається на свій досвід, відмінний від інших¹¹.

Суб'єктивний характер тлумачення зумовлюється тим, що воно здійснюється певним суб'єктом, який є носієм різних якостей особистості, серед яких: розумові здібності, різний рівень індивідуальної правової і моральної свідомості, обсяг індивідуального досвіду, особисті інтереси¹².

В. Горбатюк, зі свого боку, зазначає, що позитивістський підхід до розуміння права не є єдиним, його слід збалансувати використанням природно-правового підходу¹³. Однак автор не наводить прикладів такого підходу правозастосування.

Ми поділяємо думку А. Карапетова про те, що законодавство як таке, ще не є правом, а всього лише нарисом майбутньої правової системи, побудувати яку з початку до кінця самому законодавцю не під силу. На основі побудованого законодавцем фундаменту саме суди своєю практикою будують право. Відповідно, чинне позитивне право – це результат спільної роботи законодавця і суду¹⁴.

Право існує не для себе, а виключно заради задоволення конкретних людських потреб і досягнення тих чи інших прагматичних чи етичних цілей. Тож за ефективністю досягнення поставлених цілей право і слід судити¹⁵.

⁹ Є Євграфова, 'Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення' (2010) 2 Вісник Академії правових наук України 44.

¹⁰ В Косович, 'Нормативна регламентація тлумачення нормативно-правових актів України як передумова для їх удосконалення' (2013) 11 Наше право 8.

¹¹ Б Малишев, 'Телеологічний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичні аспекти' (2011) 10 Адвокат 10.

¹² Євграфова (н 9) 45.

¹³ Горбатюк (н 6) 82.

¹⁴ А Карапетов, *Борьба за признание судебного правотворчества в европейском и американском праве* (Статут 2011) 84.

¹⁵ Там само 81.

Слушно зазначає В. Антошкін щодо обов'язку законодавця, враховуючи потреби практики, створити максимально стислий нормативний текст, що, зі свого боку, викликає необхідність у роз'ясненні, “розшифровці” цього тексту судом¹⁶.

Думку щодо максимально стислого нормативного тексту розвиває американський учений Ф. Шауер у теорії презумпційного позитивізму. Ця теорія виходить з однакової природи правотворчості як закону, так і судової практики, в якій розвивається право. У зв'язку з цим законодавчі норми розглядаються як певні презумпції¹⁷.

У різних системах тлумачення застосовують неоднакові способи тлумачення, як наслідок, одержують різні результати¹⁸. З цього приводу підтримуємо думку А. Карапетова, що метою тлумачення законодавства має бути не визначення усіх можливих сенсів (сміслів) закону, а визначення єдино правильного варіанта тлумачення¹⁹.

Отже, відсутність єдиного стандарту правотлумачення залишає право непрогнозованим і невизначеним. Посилення ж законодавцем законотворчої функції призводить до зворотного результату – зарегульованості суспільних відносин та ще більшої невизначеності у правозастосуванні. Метою впровадження стандарту тлумачення правового акта є необхідність його передбачення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права й обов'язки²⁰.

Як слушно зазначає А. Карапетов, людей не цікавлять юридичні тонкощі закону чи судової практики. Їх цікавить, що буде з їхнім спором у суді. Їм потрібен прогноз результату розгляду їхнього спору²¹. Суддя Верховного Суду США С. Бреєр закликає використовувати у правосудді шість елементів тлумачення нормативного акта, а саме: 1) текст; 2) історію цього тексту; 3) традиції (як цей текст використовувався раніше); 4) прецедент; 5) мету положення; 6) наслідки²².

Використання цих елементів у їх сукупності обумовлене необхідністю посилення ролі народу як першоджерела влади. Він закликає суди відповідати волі народу, оскільки формальний, легалістський підхід схильний надавати перевагу волі законодавця. Суддя С. Бреєр вважає свій підхід таким, що відповідає “античній” свободі, на відміну від сучасної свободи.

¹⁶ Антошкіна (н 7) 110.

¹⁷ Карапетов (н 14) 306.

¹⁸ В Гончаров, *Динамічне тлумачення юридичних норм* [Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія 1: Дослідження та реферати. Вип. 27] (Сполом 2013) 187.

¹⁹ Карапетов (н 14) 87.

²⁰ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

²¹ Карапетов (н 14) 305.

²² Stephen Breyer, *Active Liberty: Interpreting Our Democratic Constitution* (Vintage Books 2005) 8.

Г. Юджівська – суддя ЄСПЛ від України у своїй статті з посиланням на вказане дослідження судді Верховного Суду США С. Бреєра зауважує, що і для суддів ЄСПЛ характерне різне застосування наведених елементів, зокрема щодо останніх двох: мети положення та наслідків²³.

Щодо необхідності застосування національними судами мети та наслідків тлумачення ЄСПЛ неодноразово зазначав у своїх рішеннях. Так, у справі “Серявін та інші проти України” (заява № 4909/04) ЄСПЛ зазначив, що хоча проблему відносно тлумачення національного законодавства мають вирішувати передусім національні органи влади, зокрема суди, завдання Суду полягає в тому, щоб з’ясувати, чи не суперечить результат такого тлумачення положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)²⁴ (п. 40)²⁵.

В іншій справі “Кривіцька та Кривіцький проти України” (заява № 30856/03) ЄСПЛ зазначив, що функція роз’яснення та тлумачення положень національного закону належить насамперед національним судам. Хоча Суд не може замінити своїм рішенням рішення національних судів та його повноваження щодо перевірки дотримання національного законодавства обмежені, його функцією є перевірка обґрунтування національних судів із погляду Конвенції (п. 43)²⁶. Аналогічний висновок наведено і в рішенні ЄСПЛ “Серков проти України” (заява № 39766/05) (п. 36)²⁷.

Різність підходів щодо застосування наведених елементів тлумачення характерна і для Верховного Суду в Україні, який застосовує переважно перші чотири, а інколи і всі шість. Розглянемо деякі з таких кейсів.

Так, у постанові ВП ВС від 19 вересня 2018 р. у справі № 806/3265/17 суд вважав обґрунтованими вимоги позивачки про зобов’язання Управління Державної міграційної служби України видати паспорт у вигляді книжечки з можливістю вклеювання фотографії, без жодного електронного носія інформації. І хоча такого права позивачка не мала за законом, суд через конвенційні принципи прав людини розширено витлумачив норму національного закону, та задовольнив вимоги позивачки²⁸.

У постанові ВП ВС від 21 травня 2020 р. у справі № 800/235/17 суд розглянув спір за позовом ОСОБА_1 до Вищої ради правосуддя, третя особа,

²³ Анна Юджівська, ‘Сумерки прав человека и Европейский суд’ (*Ракурс*, 25.03.2016) <<https://racurs.ua/1136-prava-anna-udkovskaya.html>> (дата звернення: 21.05.2021).

²⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 11 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

²⁵ Серявін та інші проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2010 р., заява № 4909/04 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

²⁶ Кривіцька та Кривіцький проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 2 грудня 2010 р., заява № 30856/03 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

²⁷ *Serkov v. Ukraine*: Judgment 07.07.2011, App. 39766/05 <<http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-105536>> (accessed: 21.05.2021).

²⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 вересня 2018 р. у справі № 806/3265/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76822787>> (дата звернення: 21.05.2021).

яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача – Міністерство юстиції України, про визнання незаконним і скасування рішення Вищої ради правосуддя від 23 травня 2017 р. № 1232/0/15-17 “Про визнання порушення суддею Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ОСОБА_1 вимог щодо несутимності та звільнення його з посади”. Ключовим питанням у справі було судово тлумачення мети та наслідків застосування Закону України “Про очищення влади”²⁹. При цьому з 16 суддів, які брали участь у цій справі, 12 виклали окремі думки³⁰.

2 липня 2019 р. ВП ВС ухвалила постанову у господарській справі № 916/3006/17. У цій справі Суд розширено витлумачив ст. 88 Закону України “Про нотаріат”³¹ та фактично змінив строк звернення до нотаріуса про вчинення виконавчого напису для юридичних осіб з одного року до трьох, тобто однаковий строк звернення з фізичними особами. І хоча законом ці строки встановлено чітко, ВП ВС надала перевагу принципу недискримінації над імперативною нормою закону³².

У наведених рішеннях Суду вбачається наявність усіх шести наведених елементів тлумачення. Подібний підхід до тлумачення є новим для традиційного розуміння правозастосування та неоднозначним. З одного боку, такий підхід суду необмежений якістю національного законодавства, про що неодноразово зазначав ЄСПЛ у своїх рішеннях (“Щокін проти України”³³, заяви № 23759/03, 37943/06, пункти 50–56; “Серков проти України”³⁴, заява № 39766/05, п. 51; “Новік проти України”³⁵, заява № 48068/06, п. 19; “Волков проти України”³⁶, заява № 21722/11, пункти 170, 171, тощо) та спроможний більше синхронізуватися з підходами ЄСПЛ до тлумачення права. З другого боку, відсутність належного зако-

²⁹ Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

³⁰ Див.: Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 травня 2020 р. у справі № 800/235/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90113134>> (дата звернення: 21.05.2021); Окрема думка (спільна) суддів Великої Палати Верховного Суду Прокопенка О. Б., Британчука В. В., Власова Ю. Л., Грицива М. І., Єленіної Ж. М., Лященко Н. П., Ткачука О. С. на постанову від 21 травня 2020 року у справі № 800/235/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90228176>> (дата звернення: 21.05.2021); Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду Анцупової Т. О. на постанову від 21 травня 2020 року у справі № 800/235/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90169932>> (дата звернення: 21.05.2021); Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Н. О. Антонюк, Д. А. Гудими, О. Р. Кібенко, В. С. Князєва у справі № 800/235/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/73565808>> (дата звернення: 21.05.2021).

³¹ Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

³² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 р. у справі № 916/3006/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589983>> (дата звернення: 21.05.2021).

³³ Щокін проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 р., заяви № 23759/03, 37943/06 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

³⁴ Serkov v. Ukraine (n 27).

³⁵ Новік проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 р., заява № 48068/06 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

³⁶ Олександр Волков проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 9 січня 2013 р., заява № 21722/11 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

нодавчого врегулювання щодо права суду використовувати весь набір цих елементів тлумачення залишає відкритим питання порушення конституційного принципу поділу влади, про що зазначено в окремій думці (спільній) суддів ВП ВС³⁷ та в рішенні Конституційного Суду України³⁸.

Відповідно до пунктів 46–48 висновку Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) № 11(2008) щодо якості судових рішень у багатьох випадках дослідження питань права тягне за собою тлумачення юридичних норм. Визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам'ятати також і про його обов'язок сприяти юридичній визначеності. Адже юридична визначеність гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи. Пам'ятаючи про цю мету, судді застосуватимуть принципи тлумачення, прийняті як у національному, так і в міжнародному праві. У країнах загального права їхнім орієнтиром буде будь-який доречний прецедент. У країнах континентального права – судова практика, особливо практика найвищих судів, завданням яких є забезпечення єдиної судової практики³⁹.

У пункті 1 Висновку КРЕС № 20(2017) щодо ролі судів у забезпеченні єдності застосування закону зазначено, що однакове й уніфіковане застосування закону обумовлює загальнообов'язковість закону, рівність перед законом і правову визначеність. Крім того, потреба в забезпеченні єдності застосування закону не має ані призводити до негнучкості такого закону й до необґрунтованих обмежень у відповідному розвитку законодавства, ані ставити під сумнів принцип суддівської незалежності⁴⁰.

У пункті 12 Рекомендацій (2004) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним у Європейській конвенції з прав людини зазначено, що для забезпечення узгодженості судової практики зазвичай достатньо вдатися до змін у судочинстві та практичній діяльності. У деяких державах-членах узгодженості можна досягти просто завдяки незастосуванню положень законодавства, які суперечать Конвенції⁴¹.

³⁷ Окрема думка (спільна) суддів Великої Палати Верховного Суду Антонюк Н. О., Прокопенка О. Б. у справі № 806/3265/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77068299>> (дата звернення: 21.05.2021).

³⁸ Рішення Конституційного Суду України від 1 липня 2020 р. у справі № 3-239/2019(5444/19) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va07p710-20#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

³⁹ Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень <https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴⁰ Висновок № 20 Консультативної ради європейських суддів про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону < http://www.vru.gov.ua/content/file/Висновок_КРЕС_20.pdf> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴¹ Рекомендація Res (2004) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини від 12 травня 2004 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_574#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

Одним із прикладів проблеми відсутності єдиного міжнародного стандарту правотлумачення є рішення ЄСПЛ “Зеленчук і Цицюра проти України”⁴². Подібні рішення фактично дають сигнал для національних судів самостійно оцінювати якість закону на предмет порушення конвенційних прав людини. Значення цього рішення не обмежується лише виявленими системними порушеннями земельного законодавства. Залишається дискусійним питанням можливість застосування такого ж підходу ЄСПЛ до аналізу законодавства у сфері банкрутства – чи має право суд переходити до процедури ліквідації державних підприємств у зв’язку з тривалим, нині чинним законодавчим обмеженням на реалізацію майна державних підприємств, чим потенційно порушуються статті 6, 13 Конвенції, про що зазначено, зокрема, у справі “Парінов проти України”⁴³.

Тобто межі правотлумачення національними судами відрізняються від меж правотлумачення ЄСПЛ. Їхня невизначеність породжує невизначеність меж дискреційних повноважень державних органів у правозастосуванні. Зрештою, права людини протиставляються дискреційним повноваженням державного органу. Такий, здавалося б, парадокс на перший погляд виникає з огляду на обмежене, застаріле розуміння принципу поділу влади та відсутність єдиного стандарту до тлумачення національних і міжнародних нормативно-правових актів.

Подібні рішення суду створюють підґрунтя для переосмислення практичного змісту принципу поділу влади, зазначеного у ст. 6 Конституції України, який, на нашу думку, доцільно розглядати в системному зв’язку зі ст. 3 Конституції України. Остання передбачає:

Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

Останнє положення Конституції України стосується держави Україна у розрізі кожної гілки влади, а не однієї з них.

Очевидно, що поділ є антиподом об’єднання. В історії людства поділ держави завжди її ослаблював у міжнародному просторі, натомість об’єднання, взаємодія посилювали її функціональність, роль та авторитет.

Така метафора дає можливість зробити проміжний висновок щодо необхідності переосмислення принципу поділу влади – “стримування і про-

⁴² Зеленчук і Цицюра проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 22 травня 2018 р., заява № 846/16, 1075/16 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴³ Parinov v. Ukraine: Judgment 10.12.2020, App. 48398/17 <<http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-206371>> (accessed: 21.05.2021).

тиваг” посилюючи його розуміння сучасним контекстом – “доповнення та стимулювання”. Адже саме цей контекст простежується у наведеній постанові ВП ВС у справі № 916/3006/17 – доповнення змісту ст. 88 Закону України “Про нотаріат” і стимулювання цим судовим рішенням законодавчої влади, яка Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо усунення законодавчих колізій та прогалин”⁴⁴ внесла відповідні зміни до вказаної статті закону. Варто процитувати мотивування пояснювальної записки до цього Законопроекту: ‘Неналежна якість чинного Закону України “Про нотаріат” викликана його невідповідністю Цивільному кодексу в окремих частинах’. Такий висновок законодавця схожий на висновки, наведені у постанові ВП ВС у справі № 916/3006/17:

36. Стаття 88 Закону “Про нотаріат” містить різні строки для звернення до нотаріуса (три роки – у відносинах за участю громадян, і один рік – для відносин за участю за участю підприємств, установ і організацій), оскільки на момент ухвалення Верховною Радою України цього закону діяв Цивільний кодекс Української РСР 1963 року (далі – ЦК УРСР), яким позовна давність визначалася залежно від суб’єктного складу сторін правовідносин, тобто три роки у відносинах за участю громадян і один рік у спорах за участю підприємств, установ і організацій. Після внесення змін до ЦК УРСР у 1995 році, а також після вступу у дію нового Цивільного кодексу України у 2004 році строки, встановлені у статті 88 Закону України “Про нотаріат”, не були приведені у відповідність до позовної давності, яка вже стала визначатися залежно від сутності позовних вимог, а не за суб’єктною ознакою⁴⁵.

Аналогічний контекст визначення принципу поділу влади реалізовано в інших справах Верховного Суду:

Таблиця 1

Постанова ВП ВС	Проект Закону України
Постанова ВП ВС від 18 березня 2020 р. у справі № 543/775/17 ⁴⁶ дійшла висновку, що поняття “судовий збір” та “державне мито” є різними і що пільги у цій категорії справ Законом України “Про судовий збір” не передбачені.	Проект Закону України № 3424 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо звільнення від сплати судового збору у зв’язку з оскарженням постанов у справах про адміністративні порушення” ⁴⁷ (зміни до ст. 288

⁴⁴ Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо усунення законодавчих колізій та прогалин: Закон України від 14 липня 2020 р. № 775-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-20#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 р. у справі № 916/3006/17 (н 31).

⁴⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 березня 2020 р. у справі № 543/775/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952415>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴⁷ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо звільнення від сплати судового збору у зв’язку з оскарженням постанов у справах про адміністративні правопорушення від

	КУпАП та Закону України “Про судовий збір”).
Постанова ВП ВС від 10 грудня 2019 р. № 925/698/16⁴⁸ 257. Скасування судом або визнання неправомірним (незаконним) рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про запровадження тимчасової адміністрації чи початок процедури ліквідації банку не означає автоматичного припинення управління банком Фондом. 258. Управління банком Фондом у такому разі припиняється лише після прийняття НБУ [Національний банк України] рішення про визнання діяльності банку такою, що відповідає законодавству, відновлення банківської ліцензії і повернення банку під нагляд НБУ. 259. Після запровадження Фондом у банку тимчасової адміністрації повноважний суб’єкт на управління банком та представництво банку визначається виключно Фондом відповідно до положень пункту 17 частини першої статті 2, статей 34, 37, 44, 48 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”.	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності⁴⁹, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності”⁵⁰

Неоднакова судова практика викликана, зокрема, і неналежною якістю закону, який судді тлумачать по-різному, або прогалинами у законодавчому регулюванні⁵¹.

Зрештою, наявність демократії у країні характеризується реальною відокремленістю гілок влади. Відповідно, посилення ролі судової влади у правозастосуванні посилює конституційний принцип її відокремленості, що, зі свого боку, залежить від нормативного визначення меж і порядку судового правотлумачення.

4 травня 2020 р. № 3424 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3424&skl=10> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 грудня 2019 р. № 925/698/16 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87393947>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁴⁹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності від 30 березня 2020 р. № 2571-д <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68492> (дата звернення: 21.05.2021).

⁵⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності: Закон України від 13 травня 2020 р. № 590-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text>> (дата звернення: 21.05.2021).

⁵¹ Олена Кібенко, ‘Вплив рішень Великої Палати Верховного Суду на законотворчу діяльність’ в *Онлайн-конференція “Забезпечення єдності судової практики: правові позиції Великої Палати Верховного Суду та стандарти Ради Європи”* <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentasia_Kibenko_zakonotv_dijal.pdf> (дата звернення: 21.05.2021).

Подібний підхід до поділу влади створює можливість усувати порушення прав людини до їх виявлення у рішеннях ЄСПЛ незалежно від якості закону, натомість застосування національними судами та ЄСПЛ усіх шістьох елементів тлумачення потребує відповідної міжнародної регламентації – як то прийняття Радою Європи консультативного висновку комісії європейських суддів щодо міжнародного стандарту правотлумачення (правосуддя) з подальшою її імплементацією в національний правопорядок. Унормування процесу прийняття судового рішення надасть йому додаткової прозорості та забезпечить практичне розуміння принципу верховенства права.

Висновки. Необхідність упорядкування такого фактору єдності судової практики, як порядок тлумачення права, є очевидним. Його застосування потребує стандартизації через прийняття Радою Європи відповідного міжнародного акта – висновку Консультативної ради європейських суддів з подальшою імплементацією в національних правових системах.

За основу стандарту правотлумачення (правосуддя) запропоновано використовувати шість елементів тлумачення: 1) текст; 2) історія цього тексту; 3) традиції (як цей текст використовувався раніше); 4) прецедент (усталена судова практика); 5) мета положення; 6) наслідки тлумачення.

Регламентация правотлумачення необхідна з огляду на досягнення більшої синхронізації судової практики як між Верховним Судом та ЄСПЛ, так і між касаційними судами у складі Верховного Суду.

Потребує подальших досліджень аналіз співвідношення основних традиційних підходів тлумачення нормативно-правових актів із запропонованими стандартами тлумачення в контексті досягнення правової визначеності та передбачуваності права.

З огляду на невизначений зміст поняття “неправильне тлумачення закону”, наведене у ч. 2 ст. 277, ч. 2 ст. 293, ч. 3 ст. 311 ГПК України; ч. 2 ст. 317, ч. 2 ст. 333, ч. 3 ст. 351 КАС України; ч. 2 ст. 376, ч. 4 ст. 394, ч. 3 ст. 412 ЦПК України; п. 3 ч. 1 ст. 413 КПК України, що є підставою для скасування судового рішення, ці статті потребують законодавчих змін з урахуванням запропонованих елементів правотлумачення.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Breyer S, *Active Liberty: Interpreting Our Democratic Constitution* (Vintage Books 2005) (in English).
2. Honcharov V, *Dynamichne tлумachennia yurydychnykh norm* [Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna. Serii 1: Doslidzhennia ta referaty. Vyp. 27] (Spolom 2013) (in Ukrainian).
3. Karapetov A, *Bor'ba za priznanie sudebnogo pravotvorchestva v evropejskom i amerikanskom prave* (Statut 2011) (in Russian).

Journal articles

4. Antoshkina V, 'Sposoby tлумachennia v tsyvilnomu pravi ta yikh rol v pravozastosovnii praktytsi' (2015) 3 Chasopys Kyivskoho universytetu prava 111 (in Ukrainian).
5. Horbatiuk V, 'Bahatoaspektna protsedura tлумachennia pravovykh norm' [2016] 1 (16) Informatsiia i pravo 81 (in Ukrainian).
6. Kosovych V, 'Normatyvna rehlamentatsiia tлумachennia normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy yak przedumova dlia yikh udoskonalennia' (2013) 11 Nashe pravo 8 (in Ukrainian).
7. Malyshev B, 'Teleolohichni sposib tлумachennia norm prava: zahalnoteoretychni aspekty' (2011) 10 Advokat 10 (in Ukrainian).
8. Opotiak S, 'Pro tendentsiiu teleolohichnoho (tsilovoho) tлумachennia' (2012) 11 Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy 103 (in Ukrainian).
9. Yevhrafova Ye, 'Doktrynalne tлумachennia norm prava (zakoniv): pryroda i zdiisnennia' (2010) 2 Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy 44 (in Ukrainian).

Websites

10. Judkovskaja A, 'Sumerki prav cheloveka i Evropejskij sud' (*Rakurs*, 25.03.2016) <<https://rakurs.ua/1136-prava-anna-udkovskaya.html>> (accessed: 21.05.2021) (in Russian).
11. Kibenko O, 'Vplyv rishen Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu na zakonotvorchu diialnist' v *Onlain-konferentsiia "Zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky: pravovi pozyttsii Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu ta standarty Rady Yevropy"* <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentasia_Kibenko-zakonotv_dijal.pdf> (accessed: 21.05.2021) (in Ukrainian).

Oleksandr Gavryliuk

UNKNOWN FACTOR OF UNITY OF JUDICIAL PRACTICE –
STANDARD OF LAW INTERPRETATION

ABSTRACT. The unity and sustainability of judicial practice in modern science and law enforcement practice is traditionally considered in the context of the tasks of the Supreme Court defined by Article 36 of the Law of Ukraine "On Judiciary and the Status of Judges" and procedural laws in accordance with the form of justice. However, such a factor of the unity of judicial practice as the standard of interpretation of regulations is insufficiently paid attention, which leaves the preconditions for the unpredictability of the law. The purpose of this article is to find ways to regulate such an unrecognized by the legislator factor of unity of judicial practice as the interpretation of law, because the limits of court discretion in the administration of justice depend on the limits of interpretation of regulations. The article proposes a rethinking of the classical understanding of the separation of powers and its filling with a modern context. The necessity of streamlining judicial interpretation through the adoption by the Council of Europe of the relevant international act – the conclusion of the Advisory Council of European Judges – has been proved. The use of six elements of interpretation is proposed as the basis of the standard of legal interpretation (justice): 1) text; 2) the history of this text; 3) traditions (as this text was used before); 4) precedent (established case law); 5) the purpose of the provision; 6) the consequences of interpretation. It has been proved that the regulation of interpretation is necessary in order to achieve greater synchronization of case law both between the Supreme Court and the European Court of Human Rights and between the courts of cassation of the Supreme Court. Further research on the correlation of the main traditional approaches to the interpretation of regulations with the proposed standard of interpretation in the context of achieving legal certainty and predictability of law is proposed.

KEYWORDS: interpretation; standard of legal interpretation; unity of judicial practice; separation of powers.